

»Veleizdajnik« Podlimbarski in zaplenjeni *Gospodin Franjo*

Fran Maselj - Podlimbarski je v *Gospodinu Franju* (1913) kritično naslikal razmere v okupirani Bosni. Roman je po začetku vojne ljubljansko sodstvo zaplenilo in odredilo uničenje naklade, češ da avtor hujska zoper avstrijsko oblast. Slovenska matica je bila razpuščena, njeno premoženje pa zaplenjeno. Hude sankcije so zadele tudi Masljeva, ki je marca 1915 izgubil čin stotnika in je bil junija 1916 kot »veleizdajnik« izgnan v Pulkau, kjer je umrl septembra 1917. Razprava analizira Masljevo tragično zgodbo in razloge za njegovo preganjanje.

Ključne besede: Fran Maselj, Slovenska matica, Avstro-Ogrska, prva svetovna vojna, politična cenzura

The “Traitor” Podlimbarski and Confiscated *Gospodin Franjo*

In his novel *Gospodin Franjo* (1913), Fran Maselj - Podlimbarski critically described the situation in occupied Bosnia. After WW I began, the court in Ljubljana confiscated the book and charged the author with sedition and separatism. The publisher Slovenska Matica was liquidated and its assets confiscated. Strict sanctions also affected Maselj, who lost the rank of captain in March 1915 and was exiled as a “traitor” to Pulkau in June 1916, where he died in September 1917. The article analyzes Maselj’s tragic story and the reasons for his persecution.

Keywords: Fran Maselj, Slovenska Matica, Austria-Hungary, World War I, political censorship

Fran Maselj – rojen 23. septembra 1852 v Spodnjih Lokah pod Limbarsko goro, po kateri je že dvajsetleten prevzel psevdonim – je danes skoraj pozabljen avtor.¹ Literarna zgodovina ga je zavrnila kot tendenčnega prozaista, diletanta, ki politično intenco stavi pred umetniško kakovost. A ni bilo vedno tako. Vsaj v prvih letih po smrti je bil Maselj prvovrstni kandidat za kulturnega svetnika, »narodni mučenik«,² katerega posmrtno ostanke so liberalni rodoljubi junija 1922 svečano repatriirali iz Pulkaua in jim namenili prostor na Navju med elito slovenskih literatov. Masljeva (nekdanja) slava seveda izvira iz njegove tragične zgodbe, usodnega konflikta z oblastjo, ki je v letih izteka habsburške epohe nadvse povedno sklenil dolg niz soočenj slovenskih literatov s cesarsko cenzuro v dolgem 19. stoletju (Dovič 2020, 2023). V nadaljevanju si bomo na kratko ogledali zgodbo romana *Gospodin Franjo* (1913), knjige, ki je bila »za pisatelja tako usodna« kot nobena poprej (Šlebinger 1927: 1091), in njenega avtorja, ki je »istino rekel, a ni utekel«, temveč je »za njo dal življenje« (Vrhovnik 1922: 50).

¹ Razprava je nastala v okviru raziskovalnega projekta »Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju« (J6-2583) in raziskovalnega programa »Literarnozgodovinske, literarnoteoretične in metodološke raziskave« (P6-0024), ki ju iz državnega proračuna sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

² »Narodni mučenik« je sintagma, ki jo Masljev prijatelj Ivan Vrhovnik (1854–1935), trnovski župnik in narodnjaški zgodovinar, leta 1922 izrecno uporabi v podnaslovu panegirične knjižice *Slava Podlimbarskemu!* (Vrhovnik 1922). Hagiografsko naravo prve monografske obravnave Podlimbarskega še podčrtava priložena dopisnica-podobica.

Masljeva biografija je med slovenskimi pisatelji neobičajna. Ni postal duhovnik, kot je želela mati, a tudi ne učitelj in razumnik, kot je želel sam – »rojenice« so mu namenile, da bo karierno pot zastavil kot avstrijski vojak, ki bo v dobrih treh desetletjih službovanja (1872–1905) obredel večji del imperija in napredoval do častnika prvega razreda (o Masljevih vojaških letih prim. zlasti Ilešič 1917 ter Šlebinger 1923 in 1928). Toda monarhija v Maslju ni dobila vzornega podanika: v vojsko je leta 1872 vstopil kot formiran dvajsetletni nacionalist, navdušen slovanofil, ki je nedolgo pred tem v *Zori* pod psevdonimom Podlimbarski objavil soneta Domovini: že v prvem mladi pesnik ugotavlja, da se »domovina« prikladno rima z »imovina«, ki je »pravica sveta«, v drugem pa domovini, ki jo pokriva »temota mračna« (po Prešernu) in jo tlači »tujcev peta« (po Levstiku), napove boljše čase: »Svoboda Samova se bo vrnila« (nav. po Vrhovnik 1922: 5–6). Medtem ko je Maslja vojaški aparat prestavljal iz kraja v kraj, je mladenič entuziastično spoznaval prevladujoče slovanski značaj monarhije,³ krepil etnično zavednost in protigermanski sentiment ter razvijal kritičnost do vojaščine in monarhije nasploh. Z vidika države je torej postajal nekakšna »kača v nedrih« – o čemer pričajo njegovi obsežni vojaški dnevniški zapiski (34 notesov, NUK Ms 1052 A), zlasti tisti iz časa službovanja v Tuzli (oktober 1885 – april 1889), v katerih iz človeške prizadetosti ob trpljenju domačinov pod škornjem nadutih oblastnikov raste ostra kritika razmer v okupirani Bosni (Šlebinger 1923: VIII–IX).

Čeprav v vojski razmere za pisanje niso bile idealne, se je Maselj, ambiciozni literarni avtodidakt,⁴ po letu 1885 v *Ljubljanskem zvonu* in drugod postopoma uveljavljal kot prozaist – zlasti z vojaškimi in potopisno-etnološkimi pripovedmi. Že med njegovimi zgodnjimi objavami najdemo dve, ki sta povezani z bosansko izkušnjo: to sta Handžija Mato in Markica (1887, obj. tudi v Maselj 1923), idilični »sliki z bosenskih gor«. V njiju se zrcali Masljevo navdušenje nad divjo prvobitnostjo slovanske Bosne in neokrnjenimi gozdnatimi planinami »zapadnih Kozakov«, medtem ko je kritika okupacijske politike prisotna le implicitno. Ostrejši je bil Maselj v zgodbi *Gospod Plaper*, ki jo je oktobra 1888 na mizo dobil Fran Levec, urednik *Ljubljanskega zvona*. Levec, v tistem času že utrujen od nenehnih »huronskih napadov« zaradi Trdinovih bajk (Dović 2020: 273–5), se je spisa ustrašil – zdel se mu je »zaradi političnih tendenc, ki ga prepletajo, kočljiv« (Šlebinger 1923: XII, Ilešič 1918: 562) – in ga zavrnil. Besedilo je tako v *Ljubljanskem zvonu* izšlo šele dvajset let pozneje, zavarovano s »skromno retušo« (Šlebinger 1923: XII). Če ga je leta 1888 Maselj hotel objaviti kot naslednjo v nizu »bosenskih slik« (brez okvirne zgodbe, prim. rokopis v NUK Ms 1911, I.1), je v poznejšem natisu z naslovom *Iz starih zapiskov pripoved umeščena v daljši cikel, uokvirjen z zgodbo*, v kateri se pripovedovalec od teksta distancira in se predstavi zgolj kot izdajatelj (kritičnih) zapiskov pokojnega stotnika Pavla Stoklase. Podlimbarski torej sporne misli podtakne drugemu, obenem pa previdno načne vprašanje cenzure in svobode govora v monarhiji:

³ Podoba kot veliko pred njim Linhart, ki je bil naposled ravno tako cenzuriran zaradi slovanofilstva (Deželak Trojar 2023: 47–57).

⁴ O Masljevem navdušenem in sistematičnem prebiranju slovenskih, slovanskih in svetovnih klasikov ter študiju tujih jezikov (zlasti slovanskih) prim. Ilešič 1917 in 1918.

V poslednjih [Stoklasovih] zapiskih se nahaja nekaj slik, ki razsvetlujejo razmere v zasedenih deželah, kakršne so bile pred četrtino stoletja. Oblast je vse, kar se je doli godilo, vestno skrivala pred svetom in zato morda Stoklas svojih slik ni mogel objaviti. [...] Mnoge njegove beležke, ki se tičejo bosenskih razmer, ostanejo v dnevniku, no nekaj slik izročam javnosti. (Podlimbarski 1908: 234)

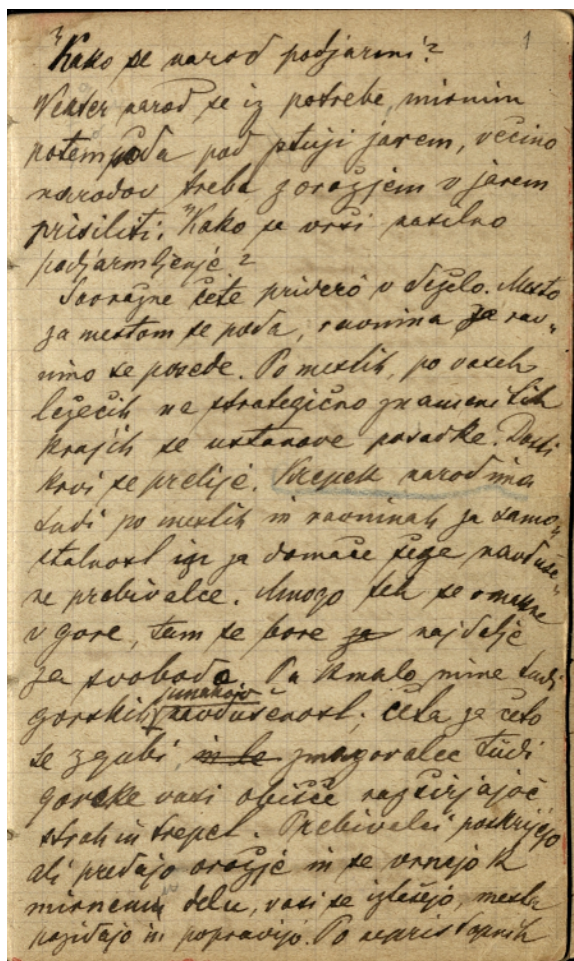
»Tretja Stoklasova slika«, tj. z dvajsetletno zamudo objavljeni Gospod Plaper, resda satirično in kritično slika avstrijski režim v Bosni, kjer »vladajo bajoneti« (Podlimbarski 1908: 685). Toda Podlimbarski kljub previdnostim ukrepom v tej zgodbi še zdaleč ni tako kritičen do oblasti kot pozneje v *Gospodinu Franju*.

Levčevo uredniško zavrnitev Gospoda Plaperja je najverjetneje spodbudil strah pred možnimi političnimi zapleti in sankcijami, zato jo lahko razumemo kot (samo)cenzurno v strogem pomenu besede. Vseeno pa velja omeniti, da so bila Masljeva dela že pred tem in še pozneje večkrat predmet nekoliko drugačne »cenzure« – ne politične, temveč estetske. Maselj nikdar ni veljal za prvovrstnega stilista in uredniki so njegova dela neusmiljeno klestili: Kersnik je za Levca »dobro ostrigel« že mladostnega Krokarjevega Petra (1886), Levec mu je »pohabil« povest *Kako sem prvokrat romal* (1900), Aškerc pa je močno obtesal *Potresno povest* (1903) (Ilešič 1918: 560–2).

A zavedati se je treba, da omenjeni tip »cenzuriranja« še zdaleč ne sodi v isto kategorijo kot neposreden poseg represivnih oblasti zoper knjigo, avtorja in založnika, značilen za afero »Franjo«. Maselj, ki mu je leta 1905 v Krakovu naposled uspelo prepričati komisijo, da je »zum Waffendienst ungeeignet« (Šlebinger 1928: XIII), torej nesposoben nadaljnjega služenja oboroženim silam, se je namreč kot upokojenec vrnil v Ljubljano, se posvetil literaturi in med leti 1909–1913 zasnoval in spisal svoj *opus magnum*. V nadaljevanju si bomo ogledali, kako je cenzura krojila usodo romana *Gospodin Franjo* in njenega avtorja.

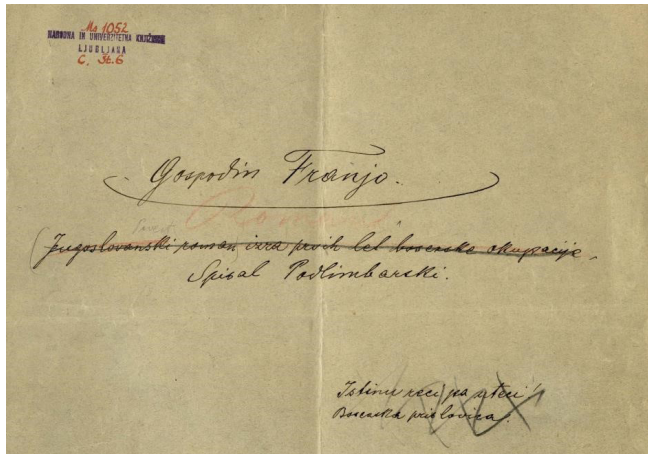
Petero cenzur *Gospodina Franja*

Strinjati se je mogoče s Šlebingerjem, da je idejni temelj Masljevega romana prisoten že v ostrem dnevniškem zapisu *Kako se narod podjarmi*, ki je nastal v času pisateljevega službovanja v Tuzli (NUK Ms 1052 A, beležnica št. 13, str. 1–7; prepis v Šlebinger 1931b: 833–836). Ko ta zapis, v katerem je s »krepkimi potezami, četudi v pretemnih barvah, izražena idejna stran *Gospodina Franja*« (Šlebinger 1931b: 833), primerjamo z romanom, se sama od sebe ponuja ugotovitev, da je bila prva »cenzura« romana avtorska – žanrsko maskiranje, prehod od gole tendence in eksplicitne politične kritike v polifono romaneskno govorico. Podobno kot pri Janezu Trdini in njegovih bajkah je literarna preobleka pri Maslju delovala kot samozaščitna proticenzorska strategija: estetizirani fiksijski okvir med drugim namreč omogoča večjo interpretativno odprtost in polivalentnost, omogoča pa tudi izrekanje skrajnih (političnih) izjav, položenih v usta (stranskih) junakov.

Slika 1: »Kako se narod podjarni?«, prva stran zapisa v Masljevi vojaški beležnici iz začetka leta 1886. NUK Ms 1052 A, beležnica št. 13, str. 1.

Druga »cenzura«, ki jo moramo ravno tako staviti še v narekovaje, je *Gospodina Franja* doletela s strani odbora Slovenske matice, katerega član je bil sicer tudi Maselj. Matica je namreč rokopis 12. julija 1913 sprejela v objavo, a je na podlagi ocene odbornika Frana Milčinskega, v tem času tudi gledališkega cenzorja, odbor avtorju naložil, da mora omiliti »gotove ostre izraze, stavke in odstavke« (Šlebinger 1931a: VI), obenem pa je v celoti črtal podnaslov »Jugoslovanski roman izza prvih let bosenske okupacije«. Izvršitelj volje odbornikov je bil Matičin predsednik, navdušeni ilirist Fran Ilešič, ki se je v zgodnjih poletnih jutrih dobival z Masljem v kavarni Evropa in tu in tam kaj prečrtal, »soldatesko« nadomestil z »vlado« ipd. (Ilešič 1992: 3; podrobnejši obseg tedanjih »omilitev« originalnega rokopisa je očrtan v Šlebinger 1931b: 904–907).

Slika 2: Naslovna stran Masljevega rokopisa s prečrtanim podnaslovom (izsek). NUK Ms 1052 C, št. 6, str. 1.

Tretja »cenzura« ob natisu romana ravno tako ostaja zapisana v navednicah, saj do nje najverjetneje sploh ni prišlo. Vrhovnik omenja, kako mu je Maselj tik pred božičem 1913 prinesel izvod natisnjenega romana – s pripombo, da so ga (pri Matici) v strahu pred državnim pravdnikom zelo »ostrigli«, a da se še vedno boji, »da ne prebije cenzure« (1922: 19). Takole pa o zadevi poroča Ilešič: »Knjiga je bila natisnjena, a nisem je brž predložil v cenzuro. Čakal sem, da se natisnejo še druge publikacije Maticne, kakih 6 knjig. Mislil sem: Če predložim vseh 6–7 knjig naenkrat, sigurno g. cenzor ne bo čital vsega tega, ampak – molče trobental, t. j., aprobiral. In tako je bilo.« (Ilešič 1922: 3) Ljubljansko tožilstvo je torej konec leta 1913 zamudilo priložnost, da *Gospodina Franja* onemogoči: roman je izšel v 4500 izvodih in se vse do zaplembe septembra 1914 mirno prodajal, še več, dosegel je izjemen uspeh pri bralcih – velik del javnosti je namreč simpatiziral z upornimi Slovani na jugovzhodu monarhije.⁵

Manj uspešen je bil Maselj pri kritiki: deležen je bil hvalospevov, a tudi treznih in celo odklonilnih ocen. Tako je Vladimir Knaflič pohvalil idejno plat romana (»obtožnica kulturtregerstva«), Oton Župančič je Maslju očital »naivnoidealni« realizem, nedodelano kompozicijo (počasen tok pripovedi brez vrhov) in psihološko površnost, Janko Lokar pa je hvalil opise narave, a kritiziral junaka (Šlebinger 1931a: VIII–XI). Naravnost pogubno oceno je za *Dom in svet* spisal Izidor Cankar – njegovo ostrino je mogoče razumeti v kontekstu rastočega nezadovoljstva klerikalcev z liberalno prevlado v Matici –, ki je roman označil za tendenčen, neumetniški, Vilar mu ni nikakršen junak, očitno pa ga je vznemirjala tudi Masljeva naklonjenost Srbom in pravoslavju. Naposled je Cankar namignil še na politično spornost romana, ko je obžaloval, da »nima Matica bolj stroge umetniške cenzure nego ima država politično« (Šlebinger 1931a: XIV).

⁵ »Roman je zbudil vsestransko senzacijo, občinstvo ga je sprejelo s pravim navdušenjem in priznanjem, kakršnega je le redko deležen slovenski pisatelj«. (Šlebinger 1931a: VII; podrobneje o ocenah ob izidu knjige prav tam, VII–XV)

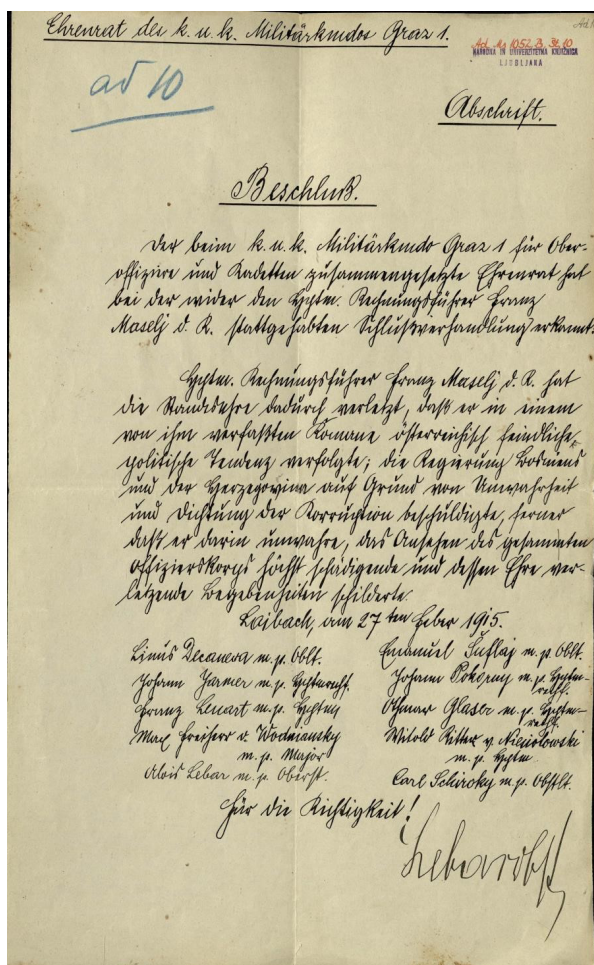
Začetek svetovne vojne, sprožen s streljo pištole Gavrila Principa v Sarajevu, je povsem spremenil tok stvari. Avstroogrška cenzura je iz defenzive prešla v ofenzivo (Svoljšak 2023), oblast je ukinila svoboščine in uvedla strog nadzor sumljivih državljanov – med številnimi aretiranci pa sta se znašla tudi Ivan Cankar in Fran Ilešič. Naj je sledil prej omenjenemu namigu Izidorja Cankarja ali ne, ljubljanski državni pravdnik je naposled nadoknadil zamujeno, prečital *Gospodina Franja* in odredil zaplembo romana. 5. septembra 1914 je deželno sodišče zaplembo potrdilo in odredilo »uničbo zaplenjenih izvodov kakor tudi razdor stavka cele tiskovine«, izrek pa utemeljilo s tem, da avtor odkrito hujska domače prebivalstvo zoper avstrijsko oblast in deluje separatistično (Šlebinger 1931a: XV; Kos 1966: 11). Šele četrta cenzura je torej imela usodne posledice – ne le za roman, temveč tudi za Maslja in za Slovensko matico.

Deželno sodišče je sodbo utemeljilo takole:

Roman ima izrazito politično tendenco. Opisuje podrobno, da je okupacija Bosne in Hercegovine po avstro-ogrski monarhiji prinesla deželi vse drugo nego blagoslov, ter da je spravila prebivalstvo v še večjo bedo. Nazorno slika po očitvidno napačnih in izmišljenih dogodkih grozno popačenost in samovoljnost civilnih in vojaških oblastev ter skuša naščuvati domače prebivalstvo zoper ta oblastva (§ 300 k. z.). Posebno poudarja tlačenje srbskega dela prebivalstva ter odobruje z raznovrstnimi simpatičnimi opombami puntarske pokrete Srbov Bosne in Hercegovine, kar jasno kaže zlasti konec pripovedi. S tem pa cika na odtrganje spojenih dežel od enotne državne zveze (§ 58c k. z.). (Šlebinger 1931a: XV–XVI)

Sankcije so bile večplastne. Sama zaplemba je bila v resnici polomija, saj večine izvodov policija ni dobila v roke: zasegla jih je le pet, knjigovez Ivan Bonač pa naj bi del naklade rešil z zazidanjem – Šlebinger (1931a: XV) omenja 95 izvodov, Kos (1966: 11) pa celo več sto. Toda poglobitveni udarec oblasti je takoj po zaplembi padel po politično problematični Matici, katere jugoslovansko orientirani predsednik Fran Ilešič je bil tedaj že pod ključem. 16. septembra 1914 je deželno predsedstvo izdalo odlok o razpustitvi Slovenske matice »zaradi prekoračenja njenega štatuaričnega delokroga« (Kos 1966: 11). Pri tem se je sklicevalo na dovoljenje ob ustanovitvi, ki je Matici prepovedovalo politično delovanje; kot izrecni povod je omenilo Masljev roman, ki »ima izrečno politično tendenco«; da pa je društvo »svoj po pravilih določeni namen opustilo in pričelo veleizdajniško delovanje, je razvidno tudi iz dejstva, da je njegov tačasni načelnik prof. dr. Franc Ilešič zaradi suma veleizdaje zaprt« (Kos 1966: 12). Dan pozneje, 17. septembra, je sledila policijska likvidacija Matice, zaseg njenih prostorov in premoženja – prava katastrofa, ki jo je kot dodeljeni prokurator zapečatil nemški notar Anton Galle. Matičina sredstva so bila namreč zapisana v vojno posojilo, sledili pa so dolgoletni poskusi izpodbijanja odločbe in boj za oživitev ene osrednjih slovenskih kulturnih ustanov, v katerem se je odlikoval Ivan Tavčar. V tem kontekstu se je leta 1917 odvila še zadnja, manj znana cenzura *Gospodina Franja*, ki je potekala na dunajskem notranjem ministrstvu. A četudi Wenedikterjevo in Žolgerjevo poročilo ni potrdilo, da bi Masljev roman dejansko predstavljal državno nevarnost (Kos 1966: 13–14), peta (re)cenzura ni obrodila zaželenih sadov: obnovitev Matice je sledila šele februarja 1918.

Drugi težek udarec oblasti represije je padel po Maslju, ki je kot upokojeni avstrijski oficir 20. oktobra 1914 dobil prvo vabilo na zagovor. Tri dni pozneje se je pred častnim razsodiščem med drugim branil s stališčem finančnega ministra Leona Biliškega, da bi bilo treba bosanske narode na monarhijo privezati ne z orožjem, temveč z ljubeznijo, poskušal je dokazati, da je v resnici patriot, in zatrjeval, da roman v minornem jeziku imperija in skromni (!) nakladi 4500 ne more povzročiti resne škode. Še zlasti zanimiv je bil Masljev argument, da je knjiga »decembra lani že bila predložena c. k. državnemu tožilstvu v cenzuro [zur Zensur vorgelegt] brez posledic in da je bila knjiga zaplenjena šele v vojnem času« – izrecno je torej namignil, da oblast ni opravila svojega dela in knjige ni zaplenila že prej (Šlebinger 1931b: 873, prev. avtor razprave).

Slika 3: Sklep vojaškega razsodišča o Masljevi krivdi, 27. februar 1915. NUK Ms 1052 B, mapa 8, št. ad 10.

Maselj je dobro vedel, da se giblje po tankem ledu, zato naj bi med preiskavo nekatere rokopise celo požgal (Vrhovnik 1922: 54), rokopis romana, ki je vseboval necenzurirane formulacije, pa skrili: »Ko je bil Podlimbarski pozneje radi svojega romana v preiskavi in se je bilo bati, da bi policija preiskovala tudi rokopis, smo rokopis skrili med krompir v kleti.« (Ilešič 1922: 3) Proces pred vojaškim sodiščem (v celoti ga dokumentira Šlebinger 1932: 870–903) se je vlekel čez celo zimo kot dolga birokratska saga, med katero je Maselj denimo izvedel, da možnost pritožbe med vojno ne velja (ta je mogoča »nur in Friedenszeiten«). 27. februarja je sledil neizbežen sklep, da je upokojeni stotnik »z zasledovanjem protiavtstrijskih, političnih tendenc v romanu, ki ga je napisal, prizadel stanovsko čast; vlado Bosne in Hercegovine [...] obtožil korupcije, in poleg tega opisal neresnične dogodke, ki so močno škodovali ugledu celotnega oficirskega zbora in prizadeli njegovo čast« (Šlebinger 1931b: 893, prev. avtor razprave). 18. aprila 1915 je tako Maselj prejel še sklep častnega rabsodišča (*Ehrenratbeschluss*), ki je terjal vračilo vojaškega čina in železniške vozovnice.

Za Maslja, ki mu oblast sicer ni odvzela pokojnine,⁶ so se začeli mračni dnevi nevarnega, »politično osumljenega« državljana. Dobro leto, ki ga je po izteku procesa upokojeni pisatelj preživel v Ljubljani, je bilo namreč leto policijskega nadzora in anateme, o čemer pričata tudi dve literarni epizodi. Ko je v *Slovanu* poskusil objaviti Romarje, so bili ti v kazalu sicer najavljeni, v sami reviji pa so ostale le tri prazne strani, ki nemo pričajo o zakulisni zaplembi (Podlimbarski 1915: 65–7, ohranjen je rokopis NUK Ms 1052 C, mapa 8, št. 2). Leto pozneje je pod psevdonimom Jože Vesel začel objavljati satirično romarsko zgodbo pod naslovom *Rex Sodomae* (Maselj 1916), ki pa je bila po treh nadaljevanjih ustavljena sredi šestega poglavja – očitno je bil njen pravi avtor razkrinkan (NUK Ms 1052 c, mapa 8, št. 3; ohranjena je celotna pripoved).⁷

V začetku junija 1916 je sledila dobro znana zgodba o konfinaciji, ki je »veleizdajnika« čez Hollabrunn vodila v »Pulkavo« (Vrhovnik 1922: 20–6; Šlebinger 1927, Šlebinger 1931a: XVIII–XX). Pisatelja so med prisilnim bivanjem v Pulkauu mučili depresija, omejitve gibanja na pet kilometrov, tajni orožniški nadzor in »policijski utesnjena korespondenca« (Ilešič 1917: 659). Vsebinska dopisov je bila namreč omejena na 15 vrstic za dopisnico in 60 za pismo, dopisi pa so bili žigosani s »konfiniert« in poslani v predcenzuro na Dunaj, zato so do Ljubljane lahko potovali tudi več kot dva meseca – policija pa je za nameček nadzorovala tudi Masljeve korespondente (Vrhovnik 1922: 22). Potrpi pisatelj si je ves čas konfinacije neuspešno prizadeval za vrnitev v domovino – ravno na dan, ko je po pošti prispel zanj odrešilni potni list, pa ga je zadela kap; dan pozneje, 19. septembra 1917, je umrl.

⁶ Avstrijska represija v tem pogledu vendarle ni bila tako radikalna.

⁷ Ilešič omenja govorice, da naj bi »tudi ta povest pripomogla k avtorjevi konfinaciji« (Ilešič 1918: 562). O tem ni mogoče reči nič določnejšega, vsekakor pa posmehljivi ton povesti katoliškim ideologom najverjetneje res ni najbolj godil.

Slika 4: Masljeva cenzurirana razglednica, poslana Ivanu Vrhovniku iz Pulkaua 16. maja 1916. NUK Ms 1052 B, korespondenca, št 2.

Gospodin Franjo: cenzorsko branje

Oglejmo si zdaj поблиže nekaj izpostavljenih mest iz knjige, ki je tako dramatično zapečatala usodo svojega avtorja in založnika. Obsežni Masljev roman, podpisan s psevdonimom Podlimbarski, je po intervenciji Matičinih odbornikov ostal brez podnaslova »Jugoslovanski roman izza prvih let bosenske okupacije«, uvaja pa ga »bosenska prislovica«: »Istinu reci pa uteci« (Podlimbarski 1913: 5). Kot bomo videli, se je pomenljivi moto pri glavnem junaku romana, Masljevem alter egu, obnesel mnogo bolj kot pri samem avtorju.

Osrednji lik *Gospodina Franja* je »nadobudni« France Vilar, rezervni častnik avstrijske vojske, ki je že leta 1878 sodeloval pri vojaški okupaciji Bosne, sredi leta 1881 pa se v Bosno vrne kot gozdarski inženir.⁸ Na odmaknjeni »Konj-planini« (planini Konjuh) blizu Tuzle, »kjer se na debelo trebijo pragozdi« (Podlimbarski 1913: 7), Vilar nadzoruje delo gozdarjev, ki pospešeno sekajo bosanski les. Podobno kot nekoč mladi Maselj tudi Vilar prihaja v Bosno kot profiliran slovanofil, trdno odločen, da bo kot cesarski uradnik pomagal lokalnemu prebivalstvu. Hitro postane očitno, da Podblimbarski v romanu ne zasleduje zgolj literarnih ciljev, temveč je njegovo pisanje izrazito tendenčno. Politične izjave so vtakane v tekst – tu in tam jih natrese tretjeosebni pripovedovalec, še večkrat pa je »istina« položena v usta kakemu romanesknemu liku

Kritičnost do cesarske oblasti se razkrije že na začetku romana, med Vilarjevo vožnjo po Slavoniji, ko pripovedovalec pikro pripomni, da nesrečno prebivalstvo »vsled

⁸ Uvodni del romana, ki prikazuje Vilarjevo pot v Bosno, je bil objavljen v prvi številki *Ljubljanskega zvona* 1913.

nebriznosti vlade in nesrečne gospodarske politike na tako rodovitni zemlji tiči še v povojih napredka« (Podlimbarski 1913: 6). Že na vlaku se Vilar sooči s protislovanskim razpoloženjem stotnika Hvalibogovskega. Ta bi Kranjcem, pretepačem in rogoviležem, »predpisal za nedeljo in praznik lončene z uradnim znakom opremljene klobuke«, ki bi jih morali nositi zunaj doma in nikdar odložiti: »Jaz bi jim že razgnal razposajenost in pretepaštvo ter jih navadil reda« (Podlimbarski 1913: 8). Neposrečeno šalo na račun svojih rojakov Vilar komentira z vnetljivo pripombo: »No dovtip še nikogar ni snedel. Koliko so jih izumili Dunajčani na račun Madžarov in Slovanov, toda vkljub temu so Madžari malone gospodarji države in *tudi proti Slovanom se ne bo moglo dolgo vladati*.« (Podlimbarski 1913: 9, poudaril MD)

Politična radikalnost Vilarjevih izjav pozornemu bralcu ne more ostati skrita: »Hvala za te naše ljudi, ki stoje v švabski službi. Slovenec in Čeh prideta sem, da služita germanizaciji, a največji Švaba je Poljak, ker se najbolj sili, da bi vršil *nemško ritje proti vzhodu in jugu*.« (Podlimbarski 1913: 108, poudaril MD) Glede c.-k. vojske Vilar kot rezervni častnik razvije presenetljivo pacifistične nazore, ki jih v nekem trenutku razodene v pogovoru z adjutantom pl. Merksom: »Toda kaj koristijo mlademu človeku te čednosti, ako pride s polomljenimi udi ali s smrtno kaljo v prsih domov? Po mojem mnenju se goji na bojnem polju pod zaščito zakonov sama brezsrčnost in živalska krvoločnost. Vojske so prva ovira napredku in blagostanju« (Podlimbarski 1913: 303).⁹

Pripovedovalec vseskozi angažirano razkriva, kako nenaklonjeni so novi oblastniki lokalnemu prebivalstvu in kako ga zaničujejo: »Vse križem so letele psovke: lopovi, razbojniki, ovčji tatovi, ušesni strigavci, sodrga« (Podlimbarski 1913: 11). V nasprotju z njimi Vilar do slovanskih bratov čuti usmiljenje, zato ga globoko presune pogled na jetnike, ki so »pod vojaško stražo kopali odvodnike, zasipali cesto ali delali pri zgradbah«, še zlasti zato, ker so »imeli tudi pri delu noge vklenjene v železje« (Podlimbarski 1913: 14). Obsoja krivične zaplembe živine, kazni za to, »ker vaščani niso mogli ali hoteli plačati globe, naložene za prikrivanje orožja, ali pa ker so bili nemara na sumu, da so dali zavetja in hrane hajdukom« (Podlimbarski 1913: 14). Pripovedovalec ne skriva odpora do nasilja in drugih zgrešenih potez nove oblasti, ki v Bosno pošilja najbolj nesposobne in korumpirane uradnike, nevesče slovanskih jezikov, domačine pa obravnava kot »sužnje, porobljene v krvavi vojski« (Podlimbarski 1913: 23). Najostreje sodbe Maselj polaga na jezik upornemu Srbu Jovici Miloševiću, ki trdi, da so »Švabi nesreča za srbski narod« (Podlimbarski 1913: 24) in takole komentira aroganco oblastnikov:

Kakor po naših gozdih, tako se je zaskominalo vašim ljudem po bosenskih službah, Bošnjak pa naj pogine, naj se izseli, ako tukaj ne mara bedno životariti. [...] Skozi okna svojih kavarn in gostiln zro s preziranjem na našo obleko, štejejo nas k bitjem nižje vrste, celo njih propadle ženske se ošabno smatrajo za zmagovalce in porobitelje Bosne. (Podlimbarski 1913: 191)

Nasilje oblasti (okovanje jetnikov, zaplembe živine, nagla vojaška sojenja in eksekucije) poraja splošno ozračje strahu in nezaupanja, ki ga dodatno zastrujejo plačani

⁹ Protivojna stališča je Maselj javno artikuliral že v Izletu v Krakov, objavljenem v *Ljubljanskem zvonu* 1907: »Če je človeštvo premagalo torturo, premore morda tudi vojno, vsekakor se mu vremena šele takrat zjasne, ko pojde poslednja puška [...] v muzej.« (Maselj 1928: 334)

ovaduhi – to je deželca, kjer »imajo stene vendar ušesa« (Podlimbarski 1913: 106). Bajićeva mati, zavedna pravoslavna Srbkinja, takole poroča o terorju nad lokalnim prebivalstvom:

Na Majeveci-planini so polovili in vklenili trinajst moških, ki so se jim zdeli sumljivi. In iz vklejenih ljudi so izsiljevali priznanja s torturo prav kakor v starih časih. V meni je vrela kri, ko je pravil o tem vojaški zdravnik [...] Kakšna tajnost, če je o tem govoril ves okraj, le v novinah se ni smelo pisati. Kadar mučijo človeka, ne smemo molčati. Glejte, kako so vršili tisto preiskavo. Obkolili so vsakega jetnika posebej ter ga za obleko z bajoneti dvignili kvišku. Seveda se bajonet ni zapičil samo v obleko, ampak tudi v kožo. (Podlimbarski 1913: 136).

Medtem ko Vilar do novih oblastnikov, zlasti oderuških Židov, ne čuti nobene naklonjenosti, je do Slovanov skoraj solzavo romantičen: v otožnem brundanju guslarjev, ki pojejo stare srbske junaške pesmi, odkriva »narodno dušo«, ki ga navdaja s sentimentalnim sočutjem do zaslužjenega naroda. Stoletja turškega zatiranja je, meni Vilar, nova oblast nadomestila s podobno agendo – lakomnim prilaščanjem naravnih bogastev. Neukročene, slikovite pragozdove bosanskih planin cesarska sekira, vodena z roko pohlepa, sistematično spreminja v golosek. V resnici gre zgolj za brezobzirno eksploatacijo naravnih virov in prebivalstva. Podoba avstrijske Bosne, ki jo dobi bralec, je res neugodna: med cesarskim uradništvom, vojsko, (židovskimi) dobavitelji hrane in gospodarji gozda se bohota korupcija; birokracija je neučinkovita in topa – in če je v tej toposti na trenutke švejkovsko komična, je to le slaba tolažba. Tako se ideja celotne pripovedi zgošča v etično obsodbo okupacije, ki se dogaja pod krinko kultiviranja (t. i. kulturtregerstva).

Podlimbarski se ne trudi, da bi podal niansirano podobo Bosne. Zdi se, da name-noma riše skoraj manihejsko, črno-belo realnost, v kateri so vloge jasno razdeljene: na eni strani tlačeni Slovani, na drugi oholi in oblastni Nemci; na eni strani zanesenjaški človekoljub Vilar, na drugi korumpirani, skrajno pokvarjeni gozdar Bierkopf; na eni strani pokončni »handžija« Pero, na drugi cinični ovaduh Atif Sarajlija; na eni strani vihrava, nezrela lepotica Katica, na drugi krepostna in sramežljiva Danica; na eni strani zgledna, ljubeča zakonca Hren, na drugi nezvesta Ljubica; na eni strani plašljivi, oportunistični uradniki, na drugi neizprosno odkriti, hajduško pogumni Jovica.

Podlimbarskemu so pogosto očitali umetniško šibkost in podrejanje idejni razsežnosti. Nemara se avtor takih kritik sploh ne bi sramoval, saj jim v romanu po svoje pritrjuje: estetske vrednote ga še zdaleč ne zanimajo toliko kot ideja. Zlasti pisanje poezije razume kot oportuni beg od stvarnosti. V romanu sodnik Lisinski, togi birokrat, ki se v življenju vede »fino in taktno«, v prostem času pesnikuje: rajžanje po neokrnjeni naravi Konjuha ga navdahne k pisanju – nekaj večerov, in »slovesna oda na pralesne čudeže« (Podlimbarski 1913: 308) je tu. Toda Vilar-Podlimbarski na literaturo gleda drugače:

Netaktno bi se mu [Lisinskemu] zdelo, ko bi s svojim večšim peresom napisal pesem, vne-majočo njegove rojake na boj proti neizprosnim zatiralcem Češke, dasi mu je v prsih vrela topla ljubezen do te ponižane in poteptane zemlje. Še nevarna bi mu lahko postala takšna pesem, zato je pel rajši o narodi in ljubezni, kar s pridom čita mladenič in starček. (Podlimbarski 1913: 308)

Če pripovedovalčevo ironizirajočo opazko o stranskem romanesknem junaku Lisinskem vzamemo resno, se seveda lahko vprašamo, ali Podlimbarski, ki v roman ravno tako vpleta »prirodu in ljubezen«, tega ne počne le za krinko. Da je pravo branje *Gospodina Franja* ravno »politično«, potrjuje vsaj še en droben, a pomenljiv pripovedovalčev ekskurz. Proti koncu romana pripovedovalec v kvazi metafizijski maniri pripominja, da je v časopisih zasledil, kako je japonski cesar prepovedal uvoz francoskih romanov, češ da mu utegnejo pomehkužiti narod. Ta prepoved se mu ne zdi problematična, kajti »spravljamo na zapadu vse preveč ljubezenskih dogodkov na potrpežljivi papir, res je, da smo opisali že v vseh mogočih variacijah, kombinacijah in kompilacijah čisto in pregrešno ljubezen« (Podlimbarski 1913: 405). Takšna literatura pripovedovalca *Gospodina Franja* ne zanima – on bi »rajši nego po srčnih tajnah zapubljenih ljudi brbal s smelimi peresom po zavoženih napravah javnega življenja« – a seveda le v primeru, »ko bi se smelo pri nas vse natisniti« (Podlimbarski 1913: 406). Izrecen namig torej, da Maselj literarno formo, kot pred njim Trdina in še marsikdo, rabi (tudi) kot zaklon, v katerega lažje vplete politično kritiko – hkrati pa se še kako zaveda, da utegne oblast tudi v tem primeru reagirati.

Vilarja njegovi nazori in delovanje v prid lokalnim prebivalcem, ki mu prinese popularni nadimek »Gospodin Franjo«, odtujijo od lokalne oblastniške elite, ki do njega postane sumničava. Stopnjujoči se konflikti in sovraštvo tistih, ki jim je uspel stopiti na prste, mu nakopljejo preiskavo. Sumničijo ga panslavizma, celo veleizdaje, češ da se »inženir, dasi je častnik, namenoma ogiblje oficirske družbe ter zahaja v beznice, kjer se pojo in svirajo izdajalske himne, kjer na stenah ne visi nobena patriotska slika« (Podlimbarski 1913: 457). Ko se razmere v Bosni pozimi 1881 in spomladi 1882 zaradi razglasitve vojaške obveznosti in začetka mobilizacije domačinov nevarno zaostrijo in vre od hajduških uporov, Vilar pristane celo v preventivnem zaporu. In v resnici Vilar na uporni boj, »krvavi ples«, v katerega je imperij moral vnovič vplesti na tisoče vojakov, gleda s simpatijami: »Borbo narodov za osvobojenje in za svobodni razvoj lastnih sil je smatral za največjo stopnjo npravnosti, zato je hitro opravičil dejstvo, da teče nedolžna kri, kadar prikipi takšna borba na svoj višek« (Podlimbarski 1913: 483).

Proti koncu romana Vilar kot zapornik še enkrat na lastne oči izkusi brutalnost vojaških oblasti. Ob eksekuciji peterice na smrt obsojenih upornikov trojica, ki je dejansko streljala na orožnike, neuspešno poskuša preprečiti, da bi poleg njih usmrtili še nedolžna tovariša. Vrhunec okrutnosti pa predstavlja likvidacija handžije Pera, starca, katerega edini greh je, da je ponudil hrano in zavetje hajduku Jovici. Za inženirja Vilarja, kljub vsemu člana družbene elite, se stvari iztečejo bolje – naposled ga izpustijo, pri čemer se že napoveduje njegov bosanski *j'accuse*. General takole osmisli konec pravde proti Vilarju in njegov izpust:

Čemu je iz svojega zopora priča naših naglosodnih ukrepov? Da bo na stara leta v svojih memoarih neugodno za nas pisal o bosenskih stvareh? Da bo vlekel na dan neke 'atrocités', ki izvirajo iz naših zakonov in posebnih bosenskih razmer? Pustite ga na svobodo ... (Podlimbarski 1913: 498).

Vilar-Podlimbarski je v resnici napisal *neugodne* memoare. Privlekel je na dan *atrocités*, prevlečene z romaneskno krinko. A oblasti ni preslepil: če je njegovemu

alter egu Vilarju na koncu romana uspelo priti v Beograd po ljubljeno nevesto Danico, sijajnemu novemu življenju naproti, so upokojenega častnika Maslja v Ljubljani čakali zaplemba in uničenje romana, obtožba panslavizma in veleizdaje, mučen proces pred vojaškim razsodiščem, anatema, konfinacija v Pulkau in smrt v izgnanstvu. »Istino« o represivni naravi cesarske oblasti je Podlimbarski resda »rekel« – a drugi del bosanske prislovice se mu je sfižil: pred dolgo roko represivnega aparata ni »utekel«. Njegov roman se bere skoraj kot prerokba: koincidence med fiktivnim romanesknim tekstom in njegovo faktično usodo bi komajda lahko bile bolj prikladne – in edino, kar tu nekoliko preseneča, je dejstvo, da Masljevi častilci tega ujemanja pri kanonizaciji »narodnega mučenika« niso še bolj izkoristili.

Masljeva tragična zgodba je svojevrsten epilog dobila kmalu po vojni z oprostilno sodbo višjega deželnega sodišča v Ljubljani 31. maja 1919. Sodišče se je še enkrat postavilo v literarno-hermenevtično vlogo in interpretiralo *Gospodina Franja*. Novo sodno tolmačenje je bilo nasprotno nekdanji razsodbi: Podlimbarski v resnici ne ščuva proti oblastem, temveč kot avstrijski državljan le udejanja pravico, da kritično izraža mnenje o javnih stvareh: »Kritika, in naj je še tako ostra, pa še ni ščuvanje ali hujskanje ali celo veleizdaja« (Šlebinger 1931b: 900). Toda argumentacija ima nepričakovan, skoraj bizaren poudarek: sodišče brani pokojnega Maslja, češ da roman ni zares nastrojen proti cesarju in državi in da avtor ne spodbuja k separatizmu, saj ni v njem niti besede o puntanju ali odcepitvi, in da nikjer ne izkazuje »navlaščnega« delovanja, namerne hujskaške intence (Šlebinger 1931b: 901–3). Rečeno drugače, sodišče v novi Kraljevini SHS se obnaša, kot da je še vedno v Avstro-Ogrski: Maslja prikazuje kot zvestega podanika monarhije in skuša prikriti tisto, kar je bilo bralcem romana jasno že pred vojno (NUK Ms 1052 B, mapa 8, št. 14).

Nekaj let zatem je sledil poskus kanonizacije Podlimbarskega, katerega trije temeljni kamni so bili inavguracija spominske plošče v Spodnjih Lokah 11. septembra 1921 (Vrhovnik 1922: 55–56),¹⁰ slovesni *translatio* relikvij prek Maribora na ljubljansko Navje (21.–24. junija 1922, Šlebinger 1931a: XX) in izdaja *Fr. Maslja Podlimbarskega zbranih spisov*, ki se je pod skrbnim uredništvom Janka Šlebingerja začela leta 1923 in je po natisu necenzurirane različice *Gospodina Franja* (Maselj 1931) ostala nedokončana.¹¹ Tako kot zbrani spisi je tudi poskus kanonizacije obtičal na pol poti. Na sledi nekdanje uničujoče razsodbe Izidorja Cankarja so zlasti kritiki na desni ob ponatisu romana še zaostri stališča. Boris Orel (1931) je v *Domu in svetu* Maslja zavrnil kot puščobnega diletanta, elegičnega avtobiografa, ki mu izpod peresa lepo teče kvečjemu potopis, v resnejših žanrih pa namesto umetnosti ponuja puhlo nacionalno evforijo. Takšnega avtorja, trdi Orel, lahko promovirajo le zaslepljeni ilirski propagatorji, kot je

¹⁰ Ilešič je sestavil za tisti čas politično primeren napis, ki se sklene takole: »Bil je Jugoslovan. Za svoj narod je živel. Za svojo misel je umrl.« (Vrhovnik 1922: 56)

¹¹ Drugi natis romana je nastal na podlagi rokopisa, ki ga je avtor 4. junija 1916, dan pred odhodom v konfinacijo, izročil Šlebingerju – z volilom, naj bo morebitni ponatis neokrnjen (Šlebinger 1931b: 904). Bralci so tako prvič dobili na vpogled različico, v katero ni posegla previdna Ilešičeva (oziroma Matičina) roka.

Ilešič, ki jih ne zmoti oblikovna nedovršenost in ne uvidijo, da Maselj žanru romana ni kos. Za Orla je Maselj kvečjemu zapozneli romantični realist, epigon, ki je sposoben ustvarili le črno-belo, pravljično podobo sveta.

Kritična distanca do Maslja je sčasoma prevladala in že v biografski leksikon je prišla ocena, da Maselj ne »more v globino« in ostaja »bolj pripovedovavec kot umetnik« (Koblar 1933). Odtlej Maselj v slovenski literarni vedi ni bil deležen večje pozornosti, edina resnejša monografska obravnava pa se je, razumljivo, osredotočila na idejno težišče njegove tendenčne, »računajoče« umetnosti (Rotar 1969). A bržkone bo treba sto let po tem, ko so začeli izhajati Masljevi zbrani spisi, avtorju cenzuriranega *Gospodina Franja*, ki so ga svojčas dolžili »materializma« in »sirovega naturalizma« (Šlebinger 1923: XIX), priznati vsaj državljansko pokončnost in izjemen pogum pri kritičnem izpovedovanju svoje *istine*.

VIRI IN LITERATURA

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 1052. Maselj, Fran: Zapuščina.

NUK – Narodna in univerzitetna knjižnica, Ms 1911. Maselj, Fran: Ostalina.

Janez CVIRN, 2010: »Naj se vrne cenzura, ljubša bi nam bila«: avstrijsko tiskovno pravo in slovensko časopisje (1848–1914). *Cenzurirano: zgodovina cenzure na Slovenskem od 19. stoletja do danes*. Ur. Mateja Režek. Ljubljana: Nova revija. 13–44.

Monika DEŽELAK TROJAR, 2023: Linhartovo soočanje s cenzuro na dramskem in zgodovinsko-pisnem področju. *Slovenski literati in cesarska cenzura: izbrani primeri iz dolgega 19. stoletja*. Ur. Marijan Dovič. Ljubljana: ZRC SAZU. 33–61.

Marijan DOVIČ, 2020: Slovenski literati in cesarska cenzura: izbrani primeri iz dolgega 19. stoletja. *Cenzura na Slovenskem od protireformacije do predmarčne dobe*. Ur. Luka Vidmar. Ljubljana: Založba ZRC. 243–84.

Marijan DOVIČ, 2023: Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju: uvod. *Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju*. Ur. Marijan Dovič. Ljubljana: ZRC SAZU. 11–30.

Fran ILEŠIČ, 1917: Podlimbarski. *Ljubljanski zvon* 37/11–12. 600–3, 655–9.

Fran ILEŠIČ, 1918: Podlimbarski. Označba njegove notranjosti in njegovega literarnega dela. *Ljubljanski zvon* 38/4–5. 261–6, 560–7.

Fran ILEŠIČ [Dr. Fr. I.], 1922: Spomini na Podlimbarskega. *Jutro* 3/181. 3.

France KOBLAR, 1933: Maselj, Fran (1852–1917). *Slovenska biografija*. SAZU, ZRC SAZU, 2013. [Na spletu](#).

Janez KOS, 1966: Roman Gospodin Franjo in razpust Slovenske matice. *Kronika* 14/1. 11–4.

Fran MASELJ [Podlimbarski], 1908: Iz starih zapiskov. *Ljubljanski zvon* 28. 44–8, 107–12, 168–73, 232–7, 297–303, 364–8, 422–7, 486–9, 553–90, 618–23, 683–8, 729–34.

Fran MASELJ [Podlimbarski], 1913: *Gospodin Franjo*. Ljubljana: Matica Slovenska.

- Fran MASELJ [Podlimbarski], 1915: Romarji. *Slovan* 13/3. 65–7. [Objavljene prazne strani.]
- Fran MASELJ [Jože Vesel], 1916: Rex Sodomae. *Slovan* 14/1–3. 17–22, 49–52, 75–9. [Nadaljevanje zaplenjeno.]
- Fran MASELJ, 1923: *Fr. Maslja - Podlimbarskega zbranih spisov I. zvezek*. Ur. Janko Šlebinger. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Fran MASELJ, 1928: *Fr. Maslja - Podlimbarskega zbranih spisov II. zvezek*. Ur. Janko Šlebinger. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Fran MASELJ, 1931: *Fr. Maslja - Podlimbarskega zbranih spisov IV. zvezek. 1. in 2. del*. Ur. Janko Šlebinger. Ljubljana: Tiskovna zadruga.
- Boris OREL, 1931: Trudni oficir in demonični diletant Franjo Maselj-Podlimbarski. *Dom in svet* 44/7–9. 393–400.
- Janez ROTAR, 1969: *Politična in socialna misel Podlimbarskega*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Petra SVOLJŠAK, 2023: Avstrijska cenzura med prvo svetovno vojno: iz defenzive v ofenzivo. *Slovenski literati in cesarska cenzura v dolgem 19. stoletju*. Ur. Marijan Dovič. Ljubljana: ZRC SAZU. 435–48.
- Janko ŠLEBINGER, 1923: Uvod. *Fr. Maslja - Podlimbarskega zbranih spisov I. zvezek*. Ljubljana: Tiskovna zadruga. I–XXII.
- Janko ŠLEBINGER [Kapistran], 1927: *Gospodin Franjo v prognanstvu*. Ob 75 letnici rojstva Franja Maslja Podlimbarskega. Življenje in svet 1/46. 1091–4.
- Janko ŠLEBINGER, 1928: Uvod. *Fr. Maslja - Podlimbarskega zbranih spisov II. zvezek*. Ljubljana: Tiskovna zadruga. VII–XX.
- Janko ŠLEBINGER, 1931a: Uvod. *Fr. Maslja - Podlimbarskega zbranih spisov IV. zvezek. Gospodin Franjo. 1. del*. Ljubljana: Tiskovna zadruga. V–XX.
- Janko ŠLEBINGER, 1931b: Opombe. *Fr. Maslja - Podlimbarskega zbranih spisov IV. zvezek. Gospodin Franjo. 2. del*. Ljubljana: Tiskovna zadruga. 833–907.
- Ivan VRHOVNIK, 1922: *Slava Podlimbarskemu! Narodnemu mučeniku Franu Maslju v spomin napisal Ivan Vrhovnik*. Ljubljana: Šentpeterski podružnici Družbe sv. Cirila in Metoda.

SUMMARY

In his main literary work, the novel *Gospodin Franjo* (Mister Franjo, 1913), Fran Maselj (1852–1917) drew a critical picture of the situation in Bosnia, which was occupied by Austria-Hungary with the consent of the Ottoman Empire after the Congress of Berlin in 1878. The novel, published by the Slovenska matica (Slovenian Matica) under the pseudonym Podlimbarski, was well received, as a large part of the Slovenian public sympathized with the rebellious Slavs in the southeast of the monarchy. The book had no particular problems with censorship at first. The affair flared up only after the beginning of World War I, when Slavophilism became a problem. The Ljubljana prosecutor's office seized the novel, and on September 5, 1914, the provincial court upheld the seizure and ordered "the destruction of the seized copies and the dissolution of the entire print run," basing the verdict on the fact that the author had openly incited the local population against the Austrian government and acted in a separatist manner. Slovenian Matica was dissolved by the authorities and its assets confiscated. Strict sanctions

also affected Maselj who lost the rank of captain on March 18, 1915, and was dismissed from the army. As a “traitor,” he was exiled to captivity in Pulkau near the Moravian border in June 1916. The ailing writer died of a stroke on September 18, 1917, while trying to return to his homeland. Based on a close reading of the novel and preserved official documents, this article analyzes Maselj’s tragic story and, in particular, the reasons for his persecution.